

The comparative survey of Iran and West confrontation with Corona epidemic from the perspective of social capital

Jalil Dara*

Fardin Karimi**

Abstract

With the outbreak of the Corona epidemic and the subsequent disruption of the world order, different political systems made different decisions in the face of this phenomenon. It is noteworthy that the Western countries are facing the phenomenon that according to the indicators of the International Organization, the World Bank and the International Monetary Fund, they have the highest levels of governance. While the statistics of the World Health Organization show that the system of governance of these countries and the cooperation of the society with the decisions taken by the political rulers have not been successful. On the other hand, the Islamic Republic of Iran has been facing this phenomenon for more than a year. But in the meantime, the way the government deals with the people and the presence of popular institutions and its religious leadership and the role of leadership in public mobilization in the fight against Corona showed a new kind of governance based on the teachings of belief and social responsibility. In this study, we seek to answer the question of what was the role of Iran and the West (US and UK) in the face of the corona from the perspective of social capital? Findings show that the Islamic Republic was able to activate social capital such as mobilization and semi-governmental and popular institutions around the central role of the leadership and to use it in order to manage the corona and serve the community and help the medical staff. The British had a poor track record in managing Corona due to a lack of such capacity.

Keywords: corona, west, iran, political system, people, social capital

---

* Assistant Professor of Political Science in Tarbiat Modares University (Corresponding Author),
j.dara@modares.ac.ir

** Master Student of Political Science, Tarbiat Modares University, karimi@yahoo.com

Date received: 23.11.2020, Date of acceptance: 20.01.2021

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

بررسی مقایسه‌ای مواجهه دولت‌ها با اپیدمی کرونا از منظر سرمایه اجتماعی (آمریکا، انگلیس، و ایران)

جلیل دارا*

فردین کریمی**

چکیده

با شیوع اپیدمی کرونا و به هم ریختگی نظم جهانی، نظام‌های سیاسی مختلف در مواجهه با این پدیده تصمیم‌های متفاوتی اتخاذ کردند. نکته قابل تامل، نوع مواجهه کشورهای غربی با این پدیده است که طبق شاخص‌های بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول بالاترین درجه‌های کیفیت حکمرانی متعلق به آنان است. در حالی که آمارهای سازمان بهداشت جهانی نشان می‌دهد نظام حکمرانی این کشورها و همراهی جامعه با تصمیمات اتخاذ شده توسط حاکمان سیاسی با موفقیت همراه نبوده است. از طرفی جمهوری اسلامی ایران در این میان نوع برخورد حاکمیت با مردم و حضور نهادهای مردمی و رهبری دینی آن و نقش رهبری در بسیج عمومی در مبارزه با کرونا نوع جدیدی از حکمرانی مبتنی بر آموزه‌های اعتقادی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی را به نمایش گذاشت. در این پژوهش که به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است، در پی پاسخ به این پرسش هستیم که از منظر سرمایه اجتماعی نقش دولت‌های ایران و غرب (ایالات متحده و انگلیس) در مواجهه با کرونا چگونه بوده است؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد جمهوری اسلامی با محوریت رهبری توانست سرمایه‌های اجتماعی چون بسیج و نهادهای نیمه-

* استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران (نویسنده مسئول)، j.dara@modares.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران، fardin.karimi@modares.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۰۱

دولتی و مردمی را فعال و در راستای مدیریت کرونا به کارگیری کند، در مقابل، آمریکا و انگلیس به دلیل نداشتن چنین ظرفیت‌هایی در مدیریت کرونا کارنامه ضعیفی ارائه دادند.

کلیدواژه‌ها: کرونا، حاکمیت، نظام سیاسی، مردم، نظام دینی، حکمرانی.

۱. مقدمه

در تاریخ ۳۱ دسامبر ۲۰۱۹ م خوشه‌ای از موارد عفونت شدید تنفسی در شهر ووهان کشور چین گزارش شد که در تاریخ ۱۱ فوریه سال ۲۰۲۰ م نام رسمی این بیماری توسط سازمان بهداشت جهانی به اختصار "COVID-19" انتخاب شد. در ۳۰ ژانویه همان سال سازمان بهداشت جهانی همه‌گیری کرونا (Coronavirus) و ویروس را به عنوان فوریت بهداشت عمومی با نگرانی بین‌المللی پیک اعلام کرد (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۰).

پس از شیوع کرونا و ویروس در چین و سپس در سرتاسر جهان، این پدیده به سرعت حالت پزشکی محض و حوزه بهداشتی خود را از دست داد و به یک موضوع سیاسی و امنیتی تبدیل شد و از همان ابتدا فاز حکمرانی

(Governance) و مدیریت بحران شیوع کرونا و ویروس، خود را نشان داد. موفقیت کشورها در مقابله با بحران کرونا و پیامدهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ناشی از آن از دو عامل اساسی نشأت می‌گیرد. عامل اول ظرفیت حکمرانی است که نظام‌های سیاسی گوناگون دارای ظرفیت‌های مختلفی هستند و عامل دوم سرمایه اجتماعی (social capital) و میزان اعتماد سیاسی (Political trust) که مردم نسبت به حاکمان سیاسی خود دارند. عامل اول سبب می‌شود دولت در برابر شرایط ایجاد شده تصمیماتی دقیق و قابل اجرا برای برقراری نظم اجتماعی و کاهش آسیب از جمله آسیب‌های اقتصادی و اجتماعی در پی داشته باشد. عامل دوم سبب می‌شود مردم نسبت به تصمیم‌هایی که از طرف حاکمان سیاسی اتخاذ می‌شود اعتماد کنند و این اعتماد، همکاری و همیاری جامعه و نظام سیاسی و در نتیجه مدیریت بهتر این بحران و دیگر بحران‌ها را در پی داشته باشد. از این رو کشورهایی که حکمرانی در آنان در موضع ضعف قرار دارد نمی‌توانند با استفاده از تکنولوژی‌ها و امکانات خود تصمیماتی دقیق اتخاذ کنند و بحران‌های به وجود آمده را مدیریت کنند. همچنین در کشوری که سرمایه اجتماعی خود را از دست داده و اعتماد سیاسی آن خدشه دار شده است چون مردم نسبت به حاکمان سیاسی خود اعتماد کافی ندارند با تصمیمات حاکمیت همراهی نکرده و این عدم همراهی می‌تواند حاوی زیان‌های

بسیاری باشد (جاجرمی، ۱۳۹۹: ۹۵). در این میان جمهوری اسلامی ایران علی‌رغم تحریم‌های مالی و دارویی از طرف قدرت‌های بزرگ به خصوص ایالات متحده و همچنین وجود ضعف‌های مدیریتی که منجر به کاهش سرمایه اجتماعی و اعتماد سیاسی نسبت به دستگاه‌های اجرایی به واسطه عدم مدیریت صحیح شده بود، توانست با حضور و ورود نیروهای مردمی و فراخوان کمک‌های مومنانه از طرف رهبری جمهوری اسلامی، بحران به وجود آمده و بویژه پیامدهای آسیب‌زای آن را به‌طور نسبی، موفقیت‌آمیز مدیریت کند. این بدان معنا نیست که ایران بهترین عملکردها را داشته است، بلکه می‌توان ادعا کرد در شرایطی که اعمال فشار حداکثری با محوریت تحریم‌ها بر این کشور در حال انجام است، جمهوری اسلامی توانست کارنامه قابل‌قبولی را از خود به‌جای بگذارد. در مقابل کشورهای غربی که خود را سردمدار دموکراسی و حکمرانی خوب (Good Governance) در نظام بین‌الملل می‌دانستند و برخی از اندیشمندان آن از جمله فکویاما (Fukuyama) معتقد به پایان تاریخ و حرکت جهانی به سمت لیبرال دموکراسی بودند با نوع مدیریت خود در مقابله با کرونا نشان دادند که الگو برداری از نوع حکمرانی مبتنی بر تفکر لیبرال دموکراسی نه تنها مورد خدشه وارد شده، بلکه هر نظامی مبتنی بر آموزه‌های فرهنگی و سیاسی خود می‌تواند ساختارهای مربوط به خود را شکل دهد و پاسخ‌گوی نیازهای جامعه خود در نظام بین‌الملل باشد. در این پژوهش ما در پی پاسخ به این پرسش هستیم که در یک نگاه تطبیقی میان کشورهای غربی (با تاکید بر ایالات متحده و انگلیس) و جمهوری اسلامی در مواجهه با کرونا ارزیابی‌های عملکردی به چه صورت است و نقش سرمایه‌های اجتماعی از جمله نهادهای مردمی (Peoples institutions) در این مواجهه چه تأثیراتی داشته است؟

۲. پیشینه پژوهش

حسین ایمانی جاجرمی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان "پیامدهای اجتماعی شیوع ویروس کرونا در ایران" معتقد است طبق داده‌های به دست آمده بحران کرونا بر حوزه‌هایی چون خانواده و آموزش، روابط کار و برخی گروه‌های اجتماعی مانند زنان، کودکان، صاحبان مشاغل خرد و مهاجران بیشترین پیامد را داشته باشد. ستایش صابر و آرمان ملک خویان (۱۳۹۹) در مقاله "اقدامات دولت‌ها و ملت‌ها در مقابله با کرونا" به بررسی معضلات و نقاط ضعف ایران در رویارویی با شیوع کرونا از طریق مقایسه با دستاوردهای دیگر کشور

ها پرداخته اند. محسن جان پرور و ریحانه صالح آبادی (۱۳۹۹) در مقاله "تأثیرات ژئوپلیتیکی شیوع کرونا" معتقدند از میان سناریوهای موجود در برابر مسائل ژئوپلیتیکی شیوع کرونا احتمال وقوع حالت های منفی ساختارهای ژئوپلیتیکی جهان در مواجهه با ویروس کرونا دو برابر رخ دادن حالت های مطلوب است. فرزانه عبدلی و فاطمه سادات علوی (۱۳۹۹) در مقاله "کرونا و تمدن بشری" به بررسی سه تمدن غربی، اسلامی و شرقی در مواجهه با کرونا پرداخته اند. این پژوهشگران معتقدند تمدن شرقی و اسلامی با وجود تفاوت در مبانی به دلیل تاکید بر اخلاق و معنویت در مواجهه با کرونا مسئولانه و موفق تر عمل کرده اند. علی افتخاری (۱۳۹۹) در مقاله ای با عنوان "تمدن اسلامی و تمدن غربی در پسا کرونا" به این نکته اشاره می کند که الگوهای برگرفته از تمدن مادی امروز بشر را در شرایط کرونایی گیج و سرگردان گرفتار قرنطینه نموده، لذا جهانیان الگویی نوین می خواهند که مایه امید و در مسیری نو قرار داشته و گام بردارد. وی در ادامه به تبیین شاخص های تمدنی غرب و تمدن اسلام پرداخته است. زهره بهرامیان و زهرا احمدی (۱۳۹۹) در مقاله "راهکارهایی برای مشارکت سازمان های مردم نهاد در پاندمی کرونا به عنوان یک مسئله اجتماعی" به نقش سازمان های مردم نهاد در هنگام کمبود بودجه دولت ها و دیگر شرایط بحرانی پرداخته اند. آنها معتقدند سازمان های مردم نهاد در دوران پاندمی کرونا می توانند از طریق کمک رسانی و آموزش بهداشت همگانی و فراهم کردن راه های پیشگیری از بروز و شیوع بیماری، دسترسی به افراد تاثیرگذار محلات جهت تهیه مواد بهداشتی، تلاش برای کمک رسانی و خدمت رسانی به خانواده های فقیر و... با کادرهای رسمی و دولتی همکاری کنند.

نوآوری این پژوهش این است که بارویکردی تطبیقی و تحلیلی به مقایسه کشورهای غربی از جمله ایالات متحده و انگلیس با جمهوری اسلامی ایران از منظر سرمایه اجتماعی پرداخته است. لذا فرض پژوهش این است که کشور ایران با توجه به شرایطی که نظام جهانی به واسطه تحریم های دارویی و مواد بهداشتی و تحریم های مالی بر آن تحمیل کرده بود، در مقایسه با کشورهای چون ایالات متحده آمریکا و انگلیس، با محوریت نقش رهبری دینی در ماجرای کرونا توانست با فعال کردن سرمایه های اجتماعی بالقوه خود از بروز بحران های اجتماعی جدی جلوگیری کند و به طور نسبی کارنامه قابل قبولی ارائه دهد.

۳. چهارچوب نظری

مفهوم سرمایه اجتماعی یک مفهوم فرا رشته ای است و بر روابط و همچنین کمیت و کیفیت این روابط در میان افراد، گروه ها، سازمان ها و اجتماعات تمرکز دارد (ناهایت و گوشال، ۱۹۹۸، ۲۴۲-۲۶۶). سرمایه اجتماعی مفهوم نسبتاً جدیدی است که کاربرد آن از دهه ۱۹۹۰ میلادی در محافل علمی و دانشگاهی و با کارهای افرادی نظیر جیمز کلمن (James Coleman)، رابرت پاتنام (Robert Putnam)، فرانسیس فوکویاما و پیر بوردیو (Pierre Bourdieu) گسترش یافته است (بولینو، ۲۰۰۶، ۸۹-۱۰۵). از نظر فوکویاما سرمایه اجتماعی را به سادگی می توان به عنوان وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش های غیر رسمی تعریف کرد که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است، در آن سهیم هستند (فوکویاما، ۱۳۸۵، ۱۴). مفهوم سرمایه اجتماعی را به طور کلی می توان منابعی تعریف کرد که میراث روابط اجتماعی اند و کنش جمعی را تسهیل می کنند. این منابع که از طریق اجتماعی شدن حاصل می شوند در بر گیرنده اعتماد، هنجارهای مشارکتی و شبکه هایی از پیوندهای اجتماعی است که موجب گرد آمدن افراد به صورتی منسجم و باثبات در داخل گروه به منظور تامین هدفی مشترک می گردد (زاهدی، ۱۳۸۲). آنچه در این پژوهش در تعریف سرمایه اجتماعی مورد نظر بوده است، مجموعه ای از نیروهای غیر دولتی بوده است که در شرایط بحرانی با ایجاد پیوندهای اجتماعی میان همدیگر به صورت منسجم جهت تامین هدف مشترکی با یکدیگر همکاری می کنند که این تعریف تجمیعی از نظریه های اندیشمندان حوزه ی سرمایه اجتماعی می باشد.

به طور کلی اندیشمندان معتقدند که اثرات سرمایه اجتماعی مثبت است. مشارکت، همکاری، وفاداری، پایداری و حتی ایشار از دیگر مزایای مهم سرمایه اجتماعی هستند (کوهن و پروساک، ۲۰۰۱). از دیدگاه بانک جهانی سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از ثروت های هر جامعه تلقی می شود؛ مجموعه ای از شبکه ها، انجمن ها و موسساتی هستند که با هنجارهای مشترک و روابط مبتنی بر اعتماد شکل می گیرند و همکاری را تسهیل می کنند. در درون سطح خرد، دو نوع سرمایه اجتماعی مورد شناسایی قرار می گیرد: سرمایه اجتماعی شناختی (Cognitive social capital) و سرمایه اجتماعی ساختاری (Structural social capital). آن قسمت از سرمایه اجتماعی که کمتر قابل لمس است و به ارزش ها، اعتقادات، طرز تلقی ها، رفتارها و هنجارهای اجتماعی اشاره دارد، سرمایه اجتماعی شناختی نامیده می شود. سرمایه اجتماعی ساختاری شامل تشکل و عملکرد سازمان های

غیر رسمی و رسمی محلی می شود که به عنوان ابزاری در جهت توسعه اجتماع خدمت می کنند (شریفیان ثانی، ۱۳۸۱: ۱۳).

همان طور که در بخش نظری بحث اشاره شد، سرمایه اجتماعی به عنوان یک ثروت می تواند کمکی بزرگ در هنگام بروز بحران های خاص در یک جامعه باشد. با شروع اپیدمی کرونا در ایران با وجود آن که کشور در شرایط اقتصادی مطلوبی به سر نمی برد، انتظار می رفت جمهوری اسلامی با بحران های متعدد اقتصادی و اجتماعی رو به رو شود، اما یکی از دلایلی که ایران توانست از بروز بحران های بزرگ در سطح اجتماعی جلوگیری کند، کارآمدسازی ظرفیت سرمایه اجتماعی خود بود. جنس این سرمایه اجتماعی هم شناختی و هم ساختاری بود، بدین معنا که هم مبتنی بر ارزش ها و اعتقادات و هم به صورت سازمانی غیر رسمی و رسمی در جهت خدمت رسانی به جامعه شکل گرفت. در شرایطی که هم از طرف سازمان بهداشت جهانی و هم از مراجع رسمی جمهوری اسلامی تاکید می شد که همه باید خود را در خانه قرنطینه کنند، در ایران گروه های خودجوش مردمی به اقداماتی نظیر ضد عفونی کردن معابر عمومی، بیمارستان ها و... پرداختند، گروهی با تبدیل مساجد و پایگاه های بسیج به مرکز تولید ماسک، شبانه روزی به تولید ماسک پرداختند و نیازهای بخش زیادی از جامعه را تامین کردند. در شرایطی که کشورهای غربی جهت رفع نیازهای اولیه خود مانند ماسک و مایع ضد عفونی در صف قرار می گرفتند، در جمهوری اسلامی به جز در بازه زمانی کوتاه مدت که جامعه در شوک شیوع کرونا بود و عده ای سودجو سعی در احتکار ماسک و مایع ضد عفونی کننده بودند، سرمایه های اجتماعی بالقوه در ایران به فعلیت رسیدند و به خدمت رسانی به جامعه پرداختند. در بسیاری از کشورهای غربی از جمله انگلیس و آمریکا بیش از آن که گروه های مردمی وارد صحنه شوند ارتش این کشورها وارد میدان مقابله با کرونا شدند و با فعال کردن نیروهای نظامی خود سعی در مدیریت و کنترل شرایط اجتماعی داشتند؛ اما در ایران علاوه بر حضور نیروهای نظامی و ورود ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، بیشترین حضور را نیروهای خود جوش مردمی داشتند که با همکاری با نیروهای نظامی به خدمت رسانی اجتماعی پرداختند.

۴. روش شناسی

در این پژوهش مبتنی بر موضوع انتخابی از روش تحلیل داده و محتوی از منابع کتابخانه ای و اینترنتی استفاده شده است. همچنین تلاش شده است تا بر اساس داده های آماری از یک سو و چارچوب نظری تعیین شده با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به تحلیل داده های به دست آمده پردازیم.

۵. کرونا و نظم جهانی (World order)

شیوع بیماری کرونا در یک سال گذشته و پیامدهای منفی آن بر فضاهای مختلف باعث بروز مسائل متعددی در ساختار قدرت جهانی و مناسبات بین بازیگران سیاسی شده است. این پیامدها تأثیرات اجتماعی و بین المللی بسیاری در بر خواهد داشت؛ از کارآمدی مدیریتی گرفته تا بروز واکنش های اجتماعی تا کاهش اعتماد سیاسی مردم نسبت به حاکمان سیاسی خود، تا قدرت نمایی دولت ها در عرصه بین المللی و مطرح کردن خود به عنوان یک قدرت نوظهور جهانی می تواند پیامدهای شیوع این ویروس در سطح جهان باشد.

صندوق بین الملل پول در ماه ژانویه، رشد اقتصادی جهان در سال ۲۰۲۰ را ۳/۳ درصد اعلام کرد، اما بعد در پی شیوع ویروس کرونا پیش بینی ها را تغییر داده و بیان داشت رشد اقتصادی ۲۰۲۰ م به کمترین میزان از زمان بحران جهانی سال ۲۰۰۸ می رسد (Huut, 2020). آن چه مشخص است اینکه اپیدمی ویروس کرونا اثراتی فراتر از ایمنی انسان و بهداشت عمومی (General Hygiene) در جهان بر جای نهاده است. به نظر می رسد اقتصاد جهانی، متزلزل و آسیب پذیر شده است، چرا که این ویروس هر روزه در حال شیوع و سبب ضررهای بسیاری در سطح جهان شده است.

مهم ترین تأثیر اپیدمی این ویروس بر روی اقتصاد کشورها در سراسر جهان بوده است؛ به طوری که کرونا آمار رشد اقتصادی چین را معکوس کرد و روند تولید را در این کشور در خطر جدی قرار داد. اما چین توانست با تدابیری متناسب با زیست بوم خود اپیدمی را کنترل و اقتصاد خود را احیا کند. همچنین اقتصاد کشورهای غربی به خصوص ایتالیا، فرانسه، آلمان و اسپانیا به شدت تحت تأثیر کرونا قرار گرفت و در بسیاری از موارد موجب تعطیلی کارخانه های اصلی این کشورها شد. ایالات متحده نیز از این عقبگرد و ضرر

اقتصادی مستثنی نبوده و متحمل ضررهای بسیاری در عرصه اقتصادی شده است. کنت روگوف (Kenneth Rogoff)، یکی از مشاوران برجسته اقتصادی جهان همانند صندوق بین المللی پول ادعا کرد که حجم اقتصاد جهانی پی در پی کاهش خواهد یافت. همچنین موسسه تحقیقاتی آکسفورد ابراز داشت که کشورهای در حال توسعه در زمینه بازپرداخت بدهی های خارجی خود با مشکل رو به رو خواهند شد (TRT, 2020).

کرونا ویروس سبب شده است تا نوعی همکاری و هم جوشی با هدف رسیدن به سلامت جهانی (Global health) شکل گیرد. درگیر شدن ایالات متحده به صورت گسترده با این بیماری موجب شده است تا به قطب بودن این قدرت جهانی خاتمه دهد. آمریکا برای حل معضلات ناشی از شیوع گسترده این بیماری به همکاری با سایر کشورهای جهان از جمله روسیه به صورت گسترده نیازمند است و این نشان می دهد که جهان به سمت چند قطبی شدن در حال حرکت است زیرا بدون همکاری و همیاری با سایر کشورها نمی توان بسیاری از معضلات و مشکلات پیش رو از جمله کووید - ۱۹ را حل نمود (coleman, 2020).

علاوه بر آمریکا که امروز خود را یک قدرت جهانی می داند، کشورهایی همچون چین، روسیه و اتحادیه اروپا در تلاشند خود را به عنوان یک قدرت جهانی جدید هم رده با آمریکا در عرصه جهانی معرفی کنند. سیاست های اقتصادی چین و به خصوص توانمندی آن در مدیریت و کنترل بیماری کرونا و از طرفی همزمان با شروع جنگ اقتصادی میان چین و آمریکا سبب شده است چین به عنوان قدرتی جهانی خود را مطرح و در عرصه های بین المللی نقش آفرینی فعال و اثر گذاری داشته باشد. اکنون چین با کمک های خود به ایتالیا و کشورهای آسیب دیده از ویروس کرونا اعتبار خود را به عنوان یک قدرت جهانی به دست آورده است. ویروس کرونا در واقع به یک ابزار قدرت نرم برای غلبه بر رقیب ابرقدرت چین، یعنی ایالات متحده تبدیل شده است. دستاوردهای چین در ارتباط با مدیریت این بحران به خوبی نشان می دهد که اثربخشی مدیریت داخلی آن ها بسیار موفق عمل نموده است. این مسئله می تواند ساختار قدرت را در عرصه جهانی دچار تغییر و تحولات گسترده ای کند (جان پور و صالح آبادی، ۱۳۹۹: ۳۱۰).

جدای از مناسبات اقتصادی شیوع ویروس کرونا در جهان به خصوص در غرب از نظر فرهنگی از آن جا که در تمدن غربی، انسانیت و اخلاق با ملاک سود فردی و شخصی بر اخلاق و معنویت برتری داده شده، به همین سبب، به ندای اخلاق الهی در مواجهه با کرونا

اهمیت لازم داده نشد. نکاتی مانند فاصله گذاری اجتماعی (Social distancing) و قرنطینه رعایت نشد، در خصوص لوازم بهداشتی (Cosmetics) عدالت و حق دیگران رعایت نشد، برای پزشکان و پرستاران از خودگذشتگی مفهوم کمتری داشت، خلوص و انگیزه درونی برای پزشکان و پرستاران کمتر بود و مجموع این عوامل بود که موجب شد تمدن غربی در مواجهه با کرونا بیشترین آسیب را متحمل شود و ضعف‌های آن نمایان تر گردد. شاید بتوان گفت یکی از ضعیف‌ترین عملکردها و مدیریت‌ها در مواجهه با کرونا را از تمدن غرب شاهد بودیم. این ناکارآمدی مدیریتی تا جایی ادامه پیدا کرد که کشورهای متعلق به این تمدن از جمله ایتالیا، آلمان، ایالات متحده و... به دزدیدن لوازم بهداشتی دیگر کشورها روی آوردند. فرماندار ایالت ایلینویز آمریکا با مشاهده وضعیت تمدن غرب گفت «روح غرب وحشی زنده شده است» (عبدلی، علوی، ۱۳۹۹: ۱۱۵). بحران کرونا نشان داد که تاکید گفتمان لیبرال دموکراسی بر اصول دموکراسی خواهی و ترویج امواج مختلف دموکراسی خواهی در دنیا بیش از آن که ناشی از اعتقاد راسخ به این اصول باشد، ناشی از تفکر فردگرایی و منفعت طلبی نمادهای این گفتمان است و لذا شاهد بودیم که با زیرپا گذاشتن اصول دموکراسی، به تجهیزات پزشکی سایر کشورها دستبرد زده می شد. البته لوین (Levin) پیش از این تصریح کرده بود که: «شهروندان در جوامع لیبرال دموکراسی، از اکثر مزایای حیات سیاسی اصالتاً دموکراتیک و حتی بسیاری از محاسن آزادی محروم هستند» (لوین، ۱۳۸۰: ۳۲).

به طور کلی در نظم جهانی شکل گرفته شده به واسطه حضور کرونا، دولت‌ها در برخورد با پاندمی و شیوع کرونا در وضعیتی منحصر به فرد قرار گرفته اند؛ از یک سو اذعان به لزوم فراملی‌گرایی و عمل در حیطه‌ای فراتر از مرزهای ملی و حاکمیتی دارند، از دیگر سو بخش عمده فعالیت‌ها و اقدامات خود در برخورد با این وضعیت را در قالبی ملی عملی می‌سازند. نحوه تخصیص منابع و تلاش برای ایجاد امنیت ذخایر راهبردی مرتبط با وضعیت حادث شده دقیقاً اروپای قرن نوزدهم و ملی‌گرایی توأم با سوء ظن و دشمنی آن دوران را به یاد می‌آورد. هر روز رفتارهای مختلفی از دولت‌ها در عرصه بین‌الملل شاهد هستیم که نشان از سردرگمی در مواجهه با رخدادی نابهنگام در عرصه بین‌الملل دارد. اپیدمی کرونا ضربه‌ای غیرمنتظره بر پیکره جهان و روایت مدرن از روابط بین‌الملل وارد کرده است. کرونا و حواشی پیرامون مربوط به آن در واقع آن چیزی است که در چهارچوب قواعد و الگوهای موجود روابط بین‌الملل نمی‌گنجد و تخلفی از نظم متعارف و روزمره آن است (موسوی و گودرزی، ۱۳۹۹: ۵۵ - ۵۸).

راجر داو (Roger Dow) مدیر اجرایی انجمن سفر آمریکا با بیان این واقعیت که آمریکا نیز مانند دیگر کشورها در نتیجه شیوع ویروس کرونا زیان‌های اقتصادی بسیاری محتمل شده گفت: زیان‌های اقتصادی آمریکا از شیوع کرونا به ۸۰۰ میلیارد دلار رسیده است. این بحران بر شمار بیکاران در این کشور خواهد افزود و حدود ۴ میلیون و ۶۰۰ هزار تن از کارگران صنعت گردشگری کار خود را از دست خواهند داد. «اسکار مونوز» (Oscar Munoz) مدیر عامل شرکت هواپیمایی «یونایتد ایرلاینز» که یکی از بزرگ‌ترین شرکت‌های هواپیمایی آمریکا و جهان است گفت: بحران اقتصادی کنونی بسیار ناگوارتر از بحران اقتصادی ناشی از حادثه یازدهم سپتامبر است.

شبکه خبری الجزیره در گزارشی دیگر آورد؛ چینی‌ها در هنگام شیوع ویروس کرونا اجازه ندادند کشورشان منزوی شود و به نقش جهانی این کشور پایان داده شود. در این شرایط حساس جهانی، چین به کشورهای جهان کمک پزشکی می‌کند، چینی‌ها به خوبی بازی قدرت نرم را بلدند و در استفاده از قدرت سخت هم مهارت دارند. در شرایطی که نقش رهبری آمریکا در حال کم‌رنگ شدن است، چین از شرایط کنونی به طور راهبردی استفاده می‌کند تا حضور خود را در سراسر جهان تقویت سازد. طی سال‌های گذشته نفوذ چین در بسیاری از مناطق جهان گسترش یافته است. این کشور در قاره آفریقا بسیاری از طرح‌های اقتصادی را اجرا کرده است. همچنین این کشور از طریق طرح یک کمربند و یک جاده برای گسترش دامنه فرصت‌های تجارت دریایی در اقیانوس هند، جنوب شرق آسیا، شرق آفریقا و بخش‌هایی از اروپا تلاش می‌کند. طرح یک جاده و یک کمربند طرحی اساسی است که در کنار همکاری دو قدرت بزرگ روسیه و چین در عرصه‌های اقتصادی و سیاسی و چشم‌پوشی این دو کشور در عرصه جهانی به ویژه خاورمیانه دارای طرح‌های بسیاری هستند و روسیه تلاش کرده است که خلا حضور آمریکا را در خاورمیانه پر کند (www.iran.ir, 1399/6/17).

تحلیل‌اندیشکده شورای آتلانتیک (Atlantic Council) شرایط را مورد دلخواه آمریکا نمی‌داند و بر این باور است که هژمونی که واشنگتن در خلال دوره پس از جنگ جهانی دوم پایه‌ریزی کرد به واسطه ویروس کرونا به مخاطره افتاده است. گرچه کشورها منتظر سرعت عمل واشنگتن در مقابله با کرونا و خروج از بحران بوده‌اند اما کاخ سفید تاکنون در این مأموریت شکست خورده است. طبق تحلیل فوق‌نظم جهانی که آمریکا ایجاد کرده بود به وسیله این ویروس از اساس تغییر خواهد کرد زیرا حتی آمریکا به عنوان بزرگ‌ترین

بررسی مقایسه‌ای مواجهه دولت‌ها با اپیدمی کرونا ... (جلیل دارا و فردین کریمی) ۱۲۷

اقتصاد جهان هم به خاطر این ویروس دچار رکود شده است. این وضعیت نوع و میزان مداخله قدرت‌ها در حوزه‌های فراتر از مرزهای آن‌ها را محدود کرده است (www.iran.ir, 1399/5/21).

ادوارد آلدن (Edward Alden)، عضو ارشد شورای خارجی آمریکا در مصاحبه‌ای می‌گوید: اپیدمی کرونا تأکیدی است بر این که آمریکا دیگر آن نقش یک سیستم بسیار کارآمد و پیشرفته را ندارد. اروپایی‌ها در گذشته به آمریکا با نگاهی آمیخته به خوف و احترام می‌نگریستند، اما اوضاعی که ایجاد شده این تصور را استحکام می‌بخشد که آمریکا چیزی برای آموختن به بقیه دنیا ندارد. این باعث خواهد شد که در مواردی مانند شرکت چینی هوآوی (بزرگ‌ترین سازنده تجهیزات ارتباطی در جهان که با آمریکا درگیر است) کشورهای دیگر از خواست آمریکا تبعیت نکنند. این باعث افزایش قابلیت چین می‌شود که استانداردها و استراتژی خود را پیگیری کند (<https://www.bbc.com/persian/world-> 2/2/1399features-52357685).

استفان والت (Stephen Walt) استاد روابط بین‌الملل دانشگاه هاروارد و نویسنده نشریه فارین پالیسی شرایط را این گونه تحلیل می‌کند:

کرونا باعث سریع‌تر شدن روند انتقال قدرت و نفوذ از غرب به شرق می‌شود. کره جنوبی و سنگاپور بهترین واکنش را در قبال کووید ۱۹ نشان داده‌اند و چین هم به نسبت اشتباهات اولیه‌اش موفق عمل کرده، در مقابل واکنش تردیدبرانگیز دولت‌های اروپایی و آمریکا آموزنده است و می‌تواند باعث تضعیف قدرت و جایگاه غرب شود.

فرانسیس فوکویاما اما عقیده دارد که واکنش کشورها در برابر کرونا را نمی‌توان به استبداد یا جمهوریت مربوط دانست: «در مورد واکنش به بحران کرونا، کشورها را استبداد و یا جمهوریت متمایز نمی‌کند، بلکه این ظرفیت دولت و مهم‌تر از آن اعتماد مردم به حکومت است که تعیین‌کننده می‌تواند باشد». به باور فوکویاما کشورهای آلمان و کره جنوبی را می‌توان به عنوان الگوهای موفقیت در این زمینه نام برد (<https://fa.shafaqna.com/>, 1399/4/3).

۱.۵ آمارهای کرونا در ایالات متحده آمریکا

طبق آمارهای رسمی تعداد مبتلایان به ویروس کرونا تا کنون به ۱۳۳ میلیون و ۶۹۵ هزار و ۴۲۱ نفر رسیده است و مرگ ۲ میلیون و ۹۰۱ هزار و ۱۲۴ نفر بر اثر ابتلا به این بیماری تایید شده است (www.imna.ir,19/1/1400).

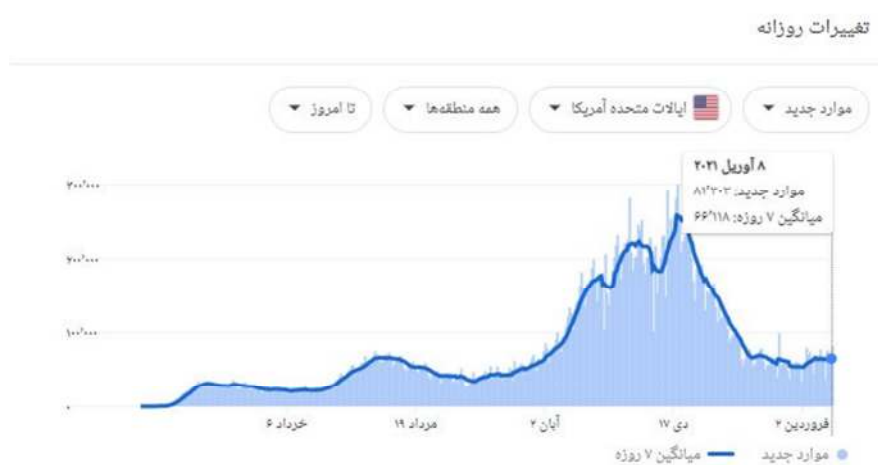
اولین نمونه تایید شده مبتلا به کرونا در ۲۰ ژانویه ۲۰۲۰ (۳۰ دی ماه ۱۳۹۸) و اولین تلفات ناشی از شیوع کرونا در ایالات متحده در فوریه ۲۰۲۰ م گزارش شده است. در این میان آن چه از فرهنگ عمومی و موضع گیری مقامات ایالات متحده به خصوص دونالد ترامپ رئیس جمهور پیشین ایالات متحده نشان می دهد، حکمرانی و نوع مدیریت بحران در آمریکا یکی از ضعیف ترین مدیریت ها و ضعیف ترین فرهنگ عمومی در مواجهه با این بحران جهان گیر بوده است. از تجمعات انتخاباتی طرفداران دونالد ترامپ تا حضور شخص وی در این تجمعات بدون رعایت موارد بهداشتی، تا اظهار نظره‌های عجیب از جمله خوردن وایتکس یا نابودی خود به خودی کرونا در فصل گرما نشان از ضعف و ناکارآمدی مدیریتی آمریکا در مدیریت بحران کرونا است.

طبق آمارهای رسمی تعداد کسانی که در ایالات متحده بر اثر کرونا فوت شده اند از ۵۷۰ هزار نفر گذشته و تعداد مبتلایان نیز به بیش از ۳۱ میلیون نفر رسیده است که تقریباً یک پنجم مبتلایان جهان مربوط به ایالات متحده می باشد. آن چه از آمارهای رسمی تعداد مبتلایان و تعداد کشته شدگان قابل برداشت است شکست سیاست های مدیریتی و بهداشتی آمریکا در مقابل شیوع ویروس کرونا می باشد.(www.imna.ir,19/1/1400).

از طرف دیگر مطابق آمارهای بانک جهانی در جدیدترین گزارش آن، از سلسله گزارش های دورنمایی اقتصاد جهان متوسط رشد اقتصادی جهان در سال ۲۰۲۰ را منفی ۴.۳ برآورد کرد. رشد منفی ۳.۶ درصدی اقتصاد آمریکا که در سال ۲۰۲۰ ثبت شده است، حداقل طی پنجاه سال پیش سابقه نداشته است. بررسی آمارهای بانک جهانی از سال ۱۹۷۱ به این سو نشان می دهد این رشد منفی طی این دوره ۵۰ ساله بی سابقه بوده است (www.rt.com, 6/january/2021). همچنین به گفته سی ان بی سی، دفتر بودجه کنگره آمریکا (CBO) تخمین زده است که ویروس کرونا در ده سال آینده ۷.۹ تریلیون دلار به فعالیت های اقتصادی آسیب خواهد زد (https://www.CNBC.com,13/3/1399). اوج بحران کرونا در نظام سیاسی آمریکا تصویب رقم ۲ تریلیون دلار برای مقابله با کرونا بوده است (علی شاهی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۰۰).

بررسی مقایسه‌ای مواجهه دولت‌ها با اپیدمی کرونا ... (جلیل دارا و فردین کریمی) ۱۲۹

بر اساس آمارهای اعلام شده توسط منابع رسمی ایالات متحده و همچنین سرعت شیوع ویروس کرونا در این کشور، آمریکا در شرایطی که نه در تحریم اقتصادی از طرف سازمان یا نهاد خاصی قرار داشته و نه در شرایط بحرانی اقتصاد و رکود چشم گیری قبل از کرونا بوده و از طرفی خود مسبب تحمیل فشارها و اعمال تحریم های گوناگون بر کشورها از جمله ایران بوده است، در مقابله با شیوع این ویروس آسیب های جدی دیده و نتوانسته است مدیریت کارآمدی را به نمایش بگذارد.

۲.۵ آمارهای کرونا در انگلیس

اولین نمونه ابتلا به کرونا در انگلیس در تاریخ ۳۱ جولای ۲۰۲۰ م توسط وزارت بهداشت انگلیس ثبت شد. در حال حاضر تعداد مبتلایان به کرونا در انگلیس ۴ میلیون و ۳۶۷ هزار و ۲۹۱ نفر و تعداد کشته شده شدگان به ۱۲۶ هزار و ۹۲۷ نفر رسیده است (8/April/2021 <https://www.worldometers>). در ابتدای شیوع کرونا در انگلیس مقامات انگلیسی به خصوص بوریس جانسون (Boris Johanson) نخست وزیر انگلیس در برابر اعمال محدودیت ها مقاومت کرد و به طور کلی شیوع کرونا را یا تکذیب یا نادیده گرفتند و همین سهل انگاری در برابر شیوع ویروس کرونا در انگلیس سبب شد به سرعت منتشر شود و در حال حاضر بیشترین مبتلا را در اروپا دارد.

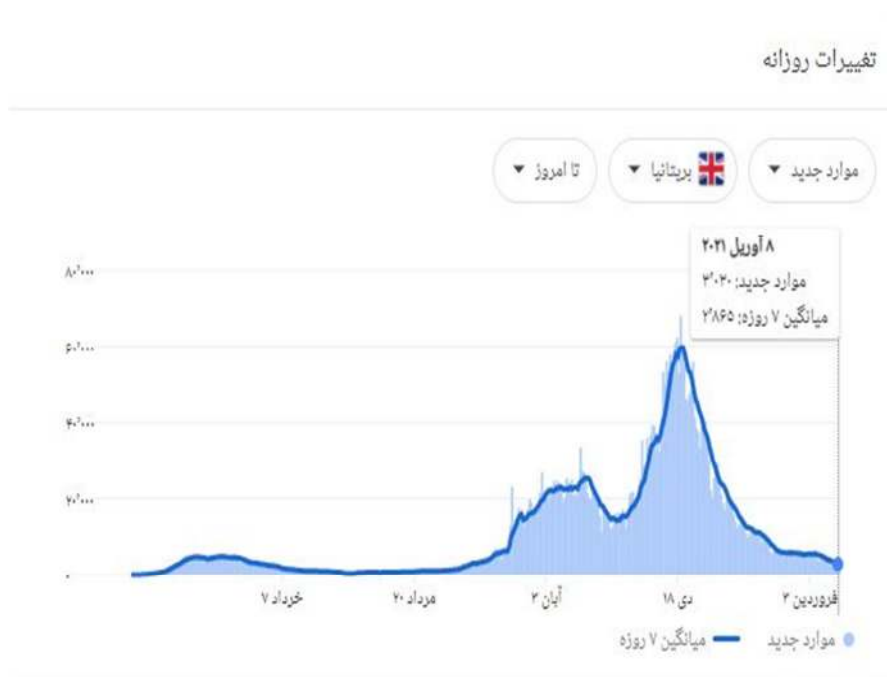
با توجه به گزارش سی ان بی سی، دفتر مسئول بودجه انگلیس (او بی آر) پیش بینی کرد اقتصاد انگلیس ۱۱.۳ درصد در سال ۲۰۲۰ سقوط کند و اینکه پاندمی کرونا باعث خواهد شد در سال جاری بزرگ ترین سقوط تولید اقتصادی انگلستان در ۳۰۰ سال گذشته به وقوع بپیوندد (<https://www.cnbc.com/2020/11/26/>). از طرف دیگر شیوع نوع جدیدی از کرونا در انگلیس که به گفته سازمان جهانی بهداشت نوع جهش یافته کرونای چینی می باشد و به مراتب خطرات جدی در پی دارد، سبب شده است کشورها از ترس انتقال کرونای جهش یافته انگلیسی به کشور خود مرزهای خود را با انگلیس ببندند و در روابط سیاسی و اقتصادی خود با آن محدودیت هایی اعمال کنند که این خود به مراتب می تواند آثار مخرب بیشتری برای انگلیس در پی داشته باشد.

تازه ترین تحقیقات نهاد ناظر امور مالی انگلیس (FCA) نشان می دهد که از میان ۲۷.۷ میلیون بزرگ سال در انگلیس علائم آسیب پذیری شامل کاهش وضع سلامتی و افول اوضاع مالی در مقایسه با سال گذشته ۱۵ درصد افزایش داشته است. تحقیقات صورت گرفته توسط این مرکز نشان می دهد وضعیت مالی مردم بعد از شیوع کرونا دچار افت شدید شده است، ۱۱ درصد از جمعیت بزرگسال انگلیس که به سختی از عهده بازپرداختشان بر می آیند، پس انداز کمی دارند و شوک مالی به شدت محاسباتشان را به هم ریخته است. «نیشا آورا» (Nisha Aurora) مدیر سیاست گذاری امور مصرف کنندگان و خرده فروشان اف سی ای می گوید: درد مالی ناشی از همه گیری کرونا به تساوی تقسیم نشده، جوانان و اقلیت ها با اعمال محدودیت های کرونایی از ماه مارس بیشتر از میانگین آسیب پذیر شده اند و به احتمال زیاد این وضع بدتر شود. تام سلبی (tom shelby) تحلیل گر ارشد مسائل اقتصادی از موسسه «ای جی بل» معتقد است داده های آماری اف سی ای بیانگر پیامدهای عمیق و هولناکی است که همه گیری کرونا بر زندگی، شغل و پس انداز مردم در انگلیس گذاشته است. تازه ترین داده های دفتر آمارهای ملی انگلیس (او ان اس) حاکی از آن است که اقتصاد انگلیس در سال گذشته (۲۰۲۰) بیشترین خسارت سالانه در نزدیک به سه قرن گذشته را تجربه کرده است. بر اساس این تحقیقات رشد اقتصاد انگلیس در سال ۲۰۲۰ بر اثر اعمال سه دوره قرنطینه سراسری و تعطیلی گسترده کسب و کار ۹.۹ درصد سقوط کرده است. بر اساس همین تحقیقات در یک سال گذشته بالغ بر ۸۰۰ هزار نفر به رغم حمایت های مالی دولت شغل خود را از دست داده اند. ریشی سوناک (Reshi Sonak) وزیر دارایی انگلیس معتقد است با توجه به افزایش سرسام آور بدهی ها و کاهش

بررسی مقایسه‌ای مواجهه دولت‌ها با اپیدمی کرونا ... (جلیل دارا و فردین کریمی) ۱۳۱

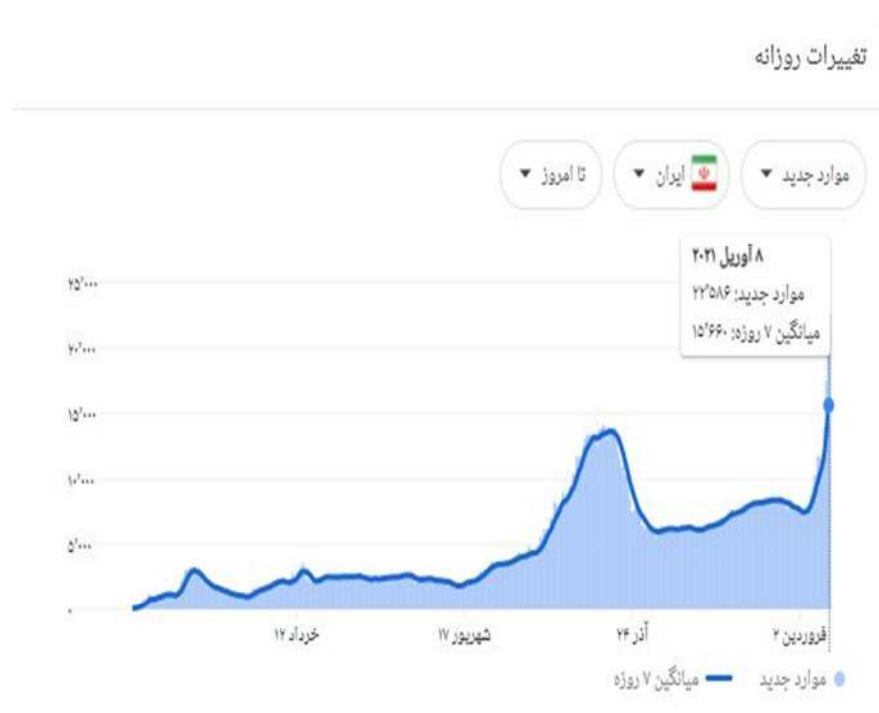
درآمد دولت در صورتی که محدودیت‌ها ادامه پیدا کند دولت توان حمایت مالی از تمام مشاغل و شرکت‌های تجاری را ندارد. به گفته وی بدهی دولت انگلیس به رقم ۳۳۵ میلیارد پوند رسیده که بالاترین میزان پس از جنگ جهانی دوم است. (<https://www.irna.ir>, 25/11/1399).

۶. مقایسه مواجهه جمهوری اسلامی و غرب در مقابله با کرونا

جمهوری اسلامی ایران نیز مانند بقیه کشورهای جهان در اوایل اسفند سال ۱۳۹۸ درگیر ویروس کرونا شد. طی یک سال گذشته سه دوره از این بیماری را پشت سر گذاشته است. ایران در شرایطی مورد تهاجم این ویروس قرار گرفت که در دوران انتخابات یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی قرار داشت و بسیاری از رسانه‌های معاند جمهوری اسلامی در تلاش بودند تا با ایجاد رعب و وحشت در میان جامعه از برگزاری انتخابات جلوگیری کنند. شیوع کرونا در ایران در طی یک سال گذشته با تاکیدات رهبری و ورود نیروهای مردمی در عرصه‌های خدمت‌رسانی از جمله تولید ماسک، ضد عفونی کردن معابر، تامین کالاهای اساسی برای نیازمندان، کمک به کادر بهداشت و درمان در پرستاری از بیماران و...

توانستند آسیب های ناشی از آن را به حداقل برسانند. طبق آمارهای رسمی تا تاریخ ۲۰ فروردین ۱۴۰۰ تعداد مبتلایان در ایران به بیش از ۲۰۲۹۰۴۱۲ نفر رسیده که از این تعداد ۱۶۹۰۳۰۰۵ نفر بهبود یافته و ۶۴۰۳۹ نفر نیز فوت شده اند (20/1/1400www.fars.ir).

جمهوری اسلامی ایران در زمانی با کرونا مواجه شد که تحت تاثیر فشارهای مختلفی از درون و بیرون بود؛ از یک طرف فشارهای ناشی از تحریم های خارجی به خصوص ایالات متحده در حوزه های دارویی و مالی و از طرفی دیگر متحمل فشارهایی از درون که حاصل عدم کارایی کافی دولت در تنظیم قیمت ها و رکود، تورم و نوسان شدید قیمت ها بود. در گزارشی که مرکز پژوهش های مجلس ارائه کرده، آمده است اقتصاد ایران در حالی با معضل کرونا مواجه شده که متغیرهای اقتصاد کلان وضعیت مناسبی را نشان نمی دادند. بر اساس اعلام مرکز آمار ایران، رشد اقتصاد در ۹ ماه نخست سال ۱۳۹۸، در حدود منفی ۷.۶ درصد و رشد اقتصادی بدون نفت نیز تقریباً صفر بوده است. همچنین نرخ تورم نقطه به نقطه نیز در پایان بهمن ماه ۲۵ درصد بوده است (جعفری، کوهستانی، ۱۳۹۹؛ ۳). مجموع این دو سبب شد که پیش بینی ها حاکی از ورود ایران به مشکلات جدی در عرصه

بررسی مقایسه‌ای مواجهه دولت‌ها با اپیدمی کرونا ... (جلیل دارا و فردین کریمی) ۱۳۳

اجتماعی و اقتصادی شود. از طرف دیگر رسانه های معاند با جمهوری اسلامی از روز اول تمام تلاش خود را به کار بردند تا با ایجاد شک و تردید در جامعه، فضای جامعه ایران را متشنج و همراه با هرج و مرج نشان دهند. اما جمهوری اسلامی توانست با در نظر گرفتن شرایط خاص ایجاد شده در عرصه اجتماعی و فهم دقیق رهبری از موقعیت پیش آمده، تا حد قابل قبولی بحران به وجود آمده را مدیریت کند؛ در این بخش از پژوهش به مجموعه ای فعالیت ها و تصمیم هایی که از طرف حاکمان سیاسی و حضور نیروهای مردم نهاد و غیر دولتی انجام شد اشاره می کنیم.

۱.۶ تشکیل ستاد ملی مبارزه با کرونا

ستاد ملی مبارزه با کرونا تشکیلاتی است که اوایل اسفند سال ۱۳۹۸ در پی شیوع کرونا و ویروس در ایران با مصوبه شورای عالی امنیت ملی و تایید رهبری تشکیل شد. اولین جلسه این ستاد ۶ اسفند ۱۳۹۸ برگزار شد، همه تصمیم ها در خصوص اقدامات ضروری درباره مقابله با کرونا و ویروس از جمله اعلام تعطیلی ها از سوی این ستاد انجام می شود. سعید نمکی، وزیر بهداشت و درمان ایران رئیس این ستاد است. در این ستاد از همه دستگاه های کشوری و مرتبط با جامعه حضور دارند، از جمله مهم ترین اعضای این ستاد:

- رئیس جمهور ایران
  - وزیر بهداشت و درمان
  - وزیر کشور
  - رئیس ستاد کل نیروهای مسلح
  - دادستان کل کشور
  - رئیس سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی
  - فرمانده نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران
- از همان ابتدای شیوع ویروس کرونا این ستاد کار خود را آغاز کرد و با هماهنگی دستگاه های مرتبط تصمیمات متعددی جهت کنترل ویروس کرونا گرفته شد. از مهم ترین تصمیم های گرفته شده می توان به موارد زیر اشاره کرد:
- تعطیلی مدارس و دانشگاه ها در همان ابتدای شیوع ویروس

- اجرای محدودیت های ترددی در سطح کشور از جمله محدودیت های بین استانی و بین شهری
- اعطای وام یک میلیون تومانی و یارانه ی معیشتی ویژه خانواده ها بر اساس تعداد خانواده

اما در ایالات متحده در دوران ریاست جمهوری دونالد ترامپ، هیچ نوع ستاد یا جمع مشترکی برای مدیریت کرونا در ایالات متحده تشکیل نشد و جو بایدن به عنوان رقیب ترامپ در مبارزات انتخاباتی اولین اولویت خود را تشکیل ستاد مبارزه با کرونا مطرح کرد. به نقل از «یواس ای تودی» کاستی های مدیریت بحران کرونا یکی از علت های اصلی شکست دونالد ترامپ در انتخابات ریاست جمهوری آمریکا اعلام شده است. ایالات متحده در حالی به فکر تشکیل ستاد مقابله با کرونا افتاد که بیش از ده میلیون نفر به کرونا مبتلا و بیش از ۲۴۰ هزار کشته شده بودند و این آمار نشان از عدم مدیریت صحیح ایالات متحده در مواجهه با کرونا دارد (<https://www.usatoday.com>, 8/Novambr,2020).

۲.۶ فراخوان کمک های مومنانه از طرف رهبری (مواسات)

در روز نیمه شعبان رهبری در سخنرانی خود با اشاره به مشکلاتی که برای مردم در دوران کرونا پیش آمده بود عنوان کرد: «ماه رمضان، ماه انفاق و ایثار و کمک به مستمندان است؛ چه خوب است یک رزمایش گسترده ای در کشور به وجود بیاید برای مواسات و همدلی و کمک مومنانه به نیازمندان و فقرا که اگر این اتفاق بیفتد، خاطره خوشی را از امسال در ذهن ها خواهد گذاشت.» (farsi.khamenei.ir, 6/2/1399).

پس از این سخن رهبری بود که نیروهای مردمی از جمله مساجد، هیئت های مذهبی، نهادهایی چون کمیته امداد اما خمینی (ره)، بنیاد مستضعفان، بنیاد برکت، ستاد اجرایی فرمان امام، آستان قدس رضوی و نیروهای جهادی بسیجی و نواحی سپاه پاسداران وارد میدان شدند و سیلی از کمک های مومنانه را در قالب های مختلف به راه انداختند. بسیاری از مردمان جامعه با این که خود در شرایط اقتصادی مناسبی قرار نداشتند اما باز هم در این رزمایش کمک های مومنانه شرکت کردند؛ بسیاری از افراد که چرخ خیاطی در اختیار داشتند با بردن چرخ های خود در مساجد جهاد ساخت و تولید ماسک را در پیش گرفتند. برخی از مساجد به جای نذری هایی از جنس پخت غذا و... با جمع آوری پول به نذر

ماسک و توزیع مایع ضد عفونی کننده پرداختند. به عنوان مثال به گفته رئیس مجمع خیرین استان تهران، مردم بیش از هزار میلیارد به هم و طنان خود که از شیوع کرونا آسیب دیده بودند کمک کردند (<https://coronomy.ir> 19/6/1399). به عنوان مثالی دیگر به گفته محمد زهرایی رئیس بسیج سازندگی کشور و دبیر و سخنگوی رزمایش کمک های مومنانه، بعد از پیام نیمه شعبان رهبری پویشی به نام «ایران همدل» شکل گرفت که در این پویش با کمک های مردمی بیش از هفت میلیون و صد و پنجاه هزار بسته معیشتی آماده و در میان افراد محروم جامعه توزیع شد که این رقم یک رکورد محسوب می شود و نشان از عمق همدل بودن مردم ایران در شرایط سخت است (<https://www.farsnews.ir> 18/6/1399).

غلام رضا سلیمانی رئیس سازمان بسیج مستضعفین با توجه به فراخوان رهبری در خصوص مواسات و توجه به فقرا و مستمندان در دوران اپیدمی کرونا و شرایط اجتماعی ایجاد شده با برشمردن ظرفیت بسیج به عنوان یک تشکیلات مردمی به تعداد ۵۴ هزار پایگاه مردمی بسیج در سراسر کشور اشاره کرد و همچنین به آمادگی این ظرفیت عظیم جهت برگزاری رزمایش مواسات و همدلی در سراسر کشور اشاره کرد (24/1/1399، <https://www.magiran.com>). با حضور فعالان اجتماعی و مردمی در قالب های مختلف خدمت رسانی و همکاری های اجتماعی با نهادهای دولتی نه تنها جمهوری اسلامی توانست در لایه های میانی سرمایه های اجتماعی خود را تقویت کند بلکه توانست با مدیریت این لایه، از بروز چالش های متعددی چون کمبود لوازم بهداشتی از جمله ماسک و مایع ضد عفونی کننده جلوگیری کند و در حالی که جمهوری اسلامی تحت تحریم های شدید دارویی و لوازم بهداشتی بود در مدت کوتاهی توانست به صادر کننده مواد بهداشتی تبدیل شود.

آنچه قابل پرداخت در این پژوهش می باشد نقش رهبری دینی در به فعلیت رساندن ظرفیت های بالقوه ای بود که در جامعه ایران به عنوان سرمایه اجتماعی و به خصوص در لایه های میانی و مردمی جمهوری اسلامی قرار داشت. آیت الله خامنه ای با شناخت صحیح از این ظرفیت و با یک فراخوان عمومی مبتنی بر گذاره های دینی (کمک به مستمندان و ثواب این عمل) توانست با ایجاد یک بسیج همگانی، سرمایه های اجتماعی جمهوری اسلامی را وارد عرصه میدان خدمت رسانی کند و حتی برخی طبقات در جامعه که خود از مشکلات اقتصادی در سختی به سر می بردند در این رزمایش همدلی و مواسات شرکت کرده و سهم بسزایی در مدیریت و جلوگیری از بروز بحران های اجتماعی داشته باشند.

اگر بخواهیم شرایط جمهوری اسلامی و غرب را مورد مقایسه قرار دهیم باید به این نکته اشاره کنیم که بروز بحران هایی از جمله شیوع غیر قابل کنترل ویروس کرونا در غرب و هجوم مردم به فروشگاه ها و حتی سرقت ماسک توسط دولت های غربی نشان دهنده آسیب پذیر بودن و ناکارآمدی مدیریتی دولت های غربی در برابر بحران های اجتماعی است. این نوع رفتارهای ناشی از ضعف ایالات متحده تا جایی ادامه یافت که وزیر امور داخلی ایالت برلین آلمان در واکنش به دزدیده شدن ماسک های سفارش داده شده برای پلیس آلمان این اقدام را « دزدی دریایی مدرن» خواند، در این دزدی ایالات متحده برای چندمین بار محموله ای که حاوی ۲۰۰ هزار ماسک N95 که به سفارش دولت آلمان از تایلند در حال بارگیری بود را به سمت آمریکا تغییر داد (<https://www.theguardian.com>, 3/April/2020). به گفته روزنامه واشنگتون پست، مطالعات شرکت دیجیتالی لندنگ تری (lending tree) نشان می دهد یک سوم مصرف کنندگان آمریکایی با احتکار اقلام ضروری امیدوار هستند با شروع مجدد کرونا ویروس همانند ماه مارس و آوریل با شرایط وخیم کمبود دستمال کاغذی و مواد ضد عفونی کننده مواجه نشوند. طبق این گزارش در میان اقلام احتکار شده خرید مواد غذایی با ۶۴ درصد در رتبه اول، ضد عفونی کننده دست با ۶۱ درصد در رتبه دوم، بهداشتی با ۶۰ درصد در رتبه سوم و ماسک با ۵۹ درصد در رتبه چهارم قرار دارد (<https://www.washingtonpost.com>, 22/December/2020). شرایطی که کشورهای غربی نه از طرف سازمان های بین المللی مورد تحریم بودند، نه دیگر کشورهای جهان آن ها را مورد تحریم لوازم بهداشتی و دارویی قرار داده بودند و همچنین سالیان متعددی خود را قدرتمندترین کشورهای جهان در مدیریت بحران می دانستند، نتوانستند از سرمایه های اجتماعی لایه های مردمی خود به خوبی استفاده کنند و خلا این سرمایه اجتماعی هنگامی خود را نشان داد که جمعی از بیماران کرونایی در کشورهای غربی با پر شدن ظرفیت های بیمارستان ها مجبور بودند در بیرون از مکان های درمانی و بدون لوازم درمانی در صف انتظار قرار بگیرند و حتی در این شرایط نیز غربی ها با اولویت بندی، از پذیرش افراد مسن خود داری می کردند و اولویت را به جوان ترها دادند، این تناقض رفتاری حتی به رنگ پوست نیز مربوط بود، به گفته شبکه سی ان ان نتایج تحقیقات صورت گرفته که در مجله پزشکی جاما منتشر شده بیانگر آن است که مرگ و میر بیماران کرونا در خانه های سالمندان که بیشتر ساکنان آن سیاه پوست بودند بیش از سه برابر مرگ و میر در خانه های سالمندانی است که بیشتر ساکنان آن سفید پوست هستند (<https://edition.cnn.com>, 12/February/2021). اما در جمهوری اسلامی پس از توصیه

رهبری، با حضور نیروهای نظامی و مردمی در مقابله با شیوع ویروس کرونا شاهد هیچ کدام یک از معضلات از جمله سرقت فروشگاه‌ها، کمبود فضای درمانی، قرارگیری در صف درمان، اولویت‌گذاری در درمان افراد پیر و جوان، کمبود شدید لوازم بهداشتی و دیگر مسائل نبودیم.

به طور کلی با توجه به نظر اندیشمندانی چون فوکویاما حوزه سرمایه اجتماعی، نیروهای مردمی و غیر دولتی قسمتی از سرمایه‌های اجتماعی محسوب می‌شوند که می‌توانند در شرایط خاص با هم افزایی و حضور فعال در مناسبات اجتماعی نقش آفرینی فعالی داشته باشند و از بروز بحران‌های خطرناکی که می‌تواند دامن‌گیر جامعه شود جلوگیری کنند. رهبری دینی در جمهوری اسلامی با ارائه سبک جدیدی از مدیریت بحران نه با دستور حکومتی و رویکردی متهاجمانه بلکه با توصیه‌ای دینی و برگرفته از مضامین دینی توانست سرمایه‌های اجتماعی جامعه اسلامی ایران را به کمک بخش‌های دولتی و حاکمیتی سوق دهد و این همراهی بخش مردمی و دولتی توانست از بروز بحران‌هایی که ممن بود به راحتی معضلات اجتماعی متعددی را در جامعه ایران در پی داشته باشد جلوگیری کند. اما آنچه که در مدیریت بحران غرب به خصوص ایالات متحده و انگلیس قابل مشاهده است ضعف نهادهای مردمی در هنگام بروز بحران‌های همه‌گیر به خصوص بحران کرونا می‌باشد. در طرف دیگر این مسئله، ضعف و ناکارآمدی مدیریتی رهبران سیاسی غرب در ایجاد همبستگی اجتماعی و به کارگیری سرمایه‌های اجتماعی بالقوه در جامعه خود بود که این رهبران نتوانستند مبنای زیرساخت‌های مردم‌نهاد خود را تقویت کنند و همین ضعف ساختاری و مدیریتی باعث شد کشورهای غربی چون ایالات متحده و انگلیس حتی در دفن کسانی که بر اثر این بیماری جان خود را از دست دادند به خوبی عمل کنند.

۳.۶ حضور نیروهای مردم نهاد از جمله بسیج در کمک به کادر درمان

علاوه بر همکاری و همیاری نیروهای مردمی در مسئله شیوع کرونا در کشور در خدمت رسانی به نیازمندان و فقرای جامعه که در شرایط سخت اقتصادی قرار داشتند، بخش قابل توجهی از این ظرفیت مردمی و بسیج همگانی با درک و شناخت به هنگام موقعیت جامعه به کمک و همکاری با کادر درمان رفتند. بخشی از این جریان مردمی با تولید ماسک برای بیمارستان‌ها و همچنین گان‌های بهداشتی برای پرستاران و پزشکان به کمک نیروهای

درمانی رفتند، بخشی دیگر از این ظرفیت با ضدعفونی کردن فضای بیمارستان و شست و شوی مداوم مکان های نگه داری بیماران کرونایی فضا را برای خدمت رسانی کادر درمان فراهم کردند، بخش دیگری از این ظرفیت مردمی به صورت داوطلبانه به غسل دادن و مجموعه فعالیت هایی که باید برای درگذشتگان بر اثر ابتلا به این ویروس رسیدگی می شد، پرداختند. به عنوان مثال نیروهای مردمی با کمک کادر درمان در طرحی به نام شهید قاسم سلیمانی توانستند در مدت کوتاهی بیش از ۶۵ درصد کشور را غربالگری کنند. (www.farsnews.ir/14/12/1399 ,). بخش دیگری از این جریان بعد از ترخیص بیماران از بیمارستان و آغاز دوران قرنطینه در خانه تا بهبودی کامل، وسایل و داروهای مورد نیاز این خانواده و افراد را تهیه و به صورت مداوم به این بیماران و خانواده های آنان رسیدگی می کردند. طبق آمارهای که مطرح شده است بیش از ۲۴۰ هزار نیروی جهادی در دروان کرونا به کمک کادر درمان در عرصه های مختلف شده اند. همچنین به گفته فرمانده عملیات مدیریت کرونا در کلانشهر تهران، ۳۲۰۰۰ بسیجی داوطلب در شهر تهران به کمک کادر درمان آمده و در ۳۷۰ محله تهران به غربالگری پرداختند. علاوه بر آن به گفته سردار حسن حسن زاده فرمانده سپاه محمد رسول الله (ص) تهران بزرگ بالغ بر یک میلیون و ۴۰۰ هزار بسته معیشتی و بیش از ۵۰ میلیون ماسک به طور رایگان در تهران بزرگ میان شهروندان توزیع شد (<https://www.tasnimnews.com/21/12/1399> ,). با وجود آن که در ایران رشته های پزشکی و پیراپزشکی تا حد زیادی پیشرفت کرده اند، اما هنوز هم به نقطه مطلوب نرسیده و از لحاظ کمی و کیفی پرسنل بیمارستان ها مشکلاتی وجود دارد، اما کادر درمان پزشکی و پرستاری ایران با مجاهدت های خود و همکاری نیروهای بسیجی و مردمی توانستند مشکلات را به حداقل برسانند و در خدمت رسانی و رسیدگی به بیماران کرونایی نمره قابل قبولی کسب کنند. در طول یک سال گذشته از شیوع ویروس کرونا بیش از ۱۶۵ نفر از کادر درمان جمهوری اسلامی به شهادت رسیده اند. در کنار این اشخاص بخشی نیروهای مردمی نیز در خدمت رسانی به شهادت رسیدند که آمار دقیقی از آنان در دسترس نیست (<https://behdasht.gov.ir/1/6/1399>).

به طور کلی شیوع ویروس کرونا در ایران توانست ظرفیت های اجتماعی و سرمایه های اجتماعی که درون لایه های میانی حاکمیتی و مردمی قرار داشت را احیا کند و این نیروهای بسیجی و مردمی توانستند رابطی میان حاکمیت و مردم باشند که در این میان خدمات آنان، هم به سود حاکمیت و هم به سود مردم جامعه بود؛ چرا که حاکمان سیاسی و سیاست گذاران با وجود و حضور نیروهای مردم نهاد در صحنه مقابله با ویروس کرونا

این فرصت را در اختیار داشتند با آرامش ذهن بیشتری و بدون درگیر شدن با معضلات اجتماعی شدید، به تصمیم‌گیری بپردازند؛ همچنین خانواده‌هایی که کسب و کارهای آنان با شیوع این ویروس با مشکل مواجه شده بود با حضور این نیروها در جمع‌آوری و توزیع کالاهای اساسی در میان این خانواده‌ها از آسیب‌های احتمالی و فشارهای شدید روانی جامعه جلوگیری کردند؛ اما در مقابل، در کشورهای غربی تمام هزینه و بار تحمل فشارهای اقتصادی ناشی از شیوع کرونا بر عهده دولت بود و سازمان‌های مردمی و سرمایه‌های اجتماعی به معنای نیروهای مردم نهاد مستقل از دولت نتوانستند نقش خود را به خوبی ایفا کنند، از طرف دیگر دولت‌ها نیز بار هزینه‌ای بسیاری بر روی دوششان قرار گرفت و در بسیاری از موارد نیز در کنترل و جلوگیری از بروز مسائل و مشکلات اجتماعی ناشی از این ویروس موفق عمل نکردند و نتیجه آن تعداد جان باختگان و مبتلایان کشورهای غربی به خصوص ایالات متحده و انگلیس است. به عنوان مثال در کناره ایالات متحده تصویب شد که به شهروندان آمریکایی ۱۴۰۰ دلار کمک‌های معیشتی بدهد که در مجموع هزینه‌ای بالغ بر ۴۰۰ میلیارد دلاری برای دولت ایالات متحده در پی خواهد داشت (<https://www.dw.com/11/3/2020>). اما در مقابل، در جمهوری اسلامی مردم با توصیه‌ی رهبری مبنی بر کمک‌های مومنانه وارد صحنه شدند و با همراهی دولت به مقابله با اثرات اقتصادی کرونا بر جامعه پرداختند.

۷. نتیجه‌گیری

آنچه می‌توان به عنوان نتیجه‌گیری این پژوهش گفت این است که دوران اپیدمی کرونا امتحان حکمرانی بود که در آن کشورهای مختلف جهان توانمندی‌ها و قابلیت‌های حکمرانی خودشان در مدیریت بحران‌هایی مانند شیوع ویروس همه‌گیر در معرض نمایش دیگر کشورها قرار دادند. با توجه به آمارها و مجموع اتفاقات و عملکردهایی که در این بازه زمانی به واسطه شیوع کرونا رخ داد، مشخص شد کشورهای غربی از جمله ایالات متحده و انگلیس بر خلاف ادعای خود در توانایی مدیریت بحران‌ها عملکرد ضعیفی از خود به نمایش گذاشتند و در این امتحان نمره قابل قبولی کسب نکردند، چرا که رهبران سیاسی این دو کشور در یک رویکرد سیاسی ابتدا حضور و خطر این ویروس را انکار می‌کردند و در مرحله بعد نوع سیاست‌های اتخاذی آنان نتوانست سرمایه‌های اجتماعی که واسطه میان مردم و حاکمیت هستند را به صحنه مقابله با کرونا بکشانند و از دیگر سرمایه

های مردمی خود استفاده بهینه کنند. آمارهای مربوط به مبتلایان و تعداد کشته شدگان خود نشان از ضعف عملکردی حکمرانی در غرب دارد. این اتفاق در شرایطی رخ داد که این کشورها تحت هیچ گونه فشار بیرونی اعم از تحریم مالی و یا دارویی قرار نداشتند، اما بروز بحران هایی چون غارت کردن فروشگاه ها، مرگ و میرهای گسترده در خانه سالمندان این دو کشور و همچنین در میان مردم عادی نشان می دهد نوع سیاست های اتخاذ شده رهبران سیاسی نتوانسته است از بروز بحران های احتمالی جلوگیری کند.

اما در مقابل، جمهوری اسلامی از همان ابتدا با تشکیل ستاد ملی مبارزه با کرونا و با تصمیم های این ستاد توانست در چند مرحله از شیوع گسترده این ویروس جلوگیری کند؛ اگرچه با وجود تمام این تصمیمات باز هم نسبت به روندهای اجرایی و سیاست های این ستاد انتقادهای بسیاری وارد است. یکی از مهم ترین عواملی که در جمهوری اسلامی توانست از بروز بحران های اجتماعی و امنیتی در شرایط دوران کرونا جلوگیری کند، توصیه رهبری به رزمایش مواسات و همدلی و کمک به نیازمندان و فقرا بود؛ که توانست با وجود مشکلات معیشتی بسیار از جمله تحریم های دارو و مواد بهداشتی و همچنین تحریم های مالی و بانکی، مردم را وارد میدان خدمت رسانی کند و در این مدت به نیازمندان در کشور کمک ها و خدمات بسیاری ارائه دهند. به طور کلی رهبری ایران با نوع مدیریت دینی و اسلامی خود و با بهره گیری از ارزش ها و فرامین اسلامی توانست ظرفیت های سرمایه اجتماعی جمهوری اسلامی را به حرکت در آورد و این سرمایه اجتماعی توانست در مدت کوتاهی خدمات بسیاری از جمله تهیه مواد غذایی ضروری خانوارهای فقیر، تولید و توزیع ماسک و مواد ضدعفونی کننده، خدمت رسانی و همکاری با کادر درمان کشور را به جامعه عرضه کند. چه بسا اگر این گروه های مردمی و جهادی وارد صحنه مقابله با شیوع این ویروس نمی شدند، دولت توان رفع نیازهای جامعه به طور کامل را نداشت و کشور دچار بحران های اجتماعی و امنیتی متعددی می شد. با این وجود باید در پایان به این نکته اشاره کرد، جمهوری اسلامی با این که در مواجهه با کرونا می توانست عملکرد بهتری داشته باشد و از شیوع گسترده این ویروس در سطح کشور جلوگیری کند اما با توجه به تنگناها و مشکلات اقتصادی که ناشی از سوء مدیریت داخلی و تحریم های خارجی بود، در مقابل کشورهایی چون ایالات متحده و انگلیس توانست با رهبری دینی و رویکردی اسلامی ظرفیت ها و سرمایه های اجتماعی خود بالفعل کند و از پیشامدهای اجتماعی و امنیتی بعدی جلوگیری کند؛ اما کشورهای ایالات متحده آمریکا و انگلیس در فعال نمودن این ظرفیت ها عملکرد ضعیفی از خود نشان دادند و از این رو کارنامه

بررسی مقایسه‌ای مواجهه دولت‌ها با اپیدمی کرونا ... (جلیل دارا و فردین کریمی) ۱۴۱

جمهوری اسلامی با وجود شرایطی که در آن قرار داشت کارنامه قابل قبولی نسبت به دو کشور نام برده بود.

کتابنامه

ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۹۹). پیامدهای اجتماعی شیوع ویروس کرونا در جامعه ایران، فصلنامه علمی - تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی، شماره دوم، ص ۸۸ - ۱۰۳.

باری بوزان (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: انتشار مطالعات راهبردی.

بهرامیان، زهره و همکاران (۱۳۹۹). راهکارهایی برای مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در پاندمی کرونا به عنوان یک مسئله اجتماعی، اولین همایش ملی تولید دانش سلامتی در مواجهه با کرونا و حکمرانی در جهان پسا کرونا، ص ۱ - ۱۰.

پاتریک ویتسر، برندگان و بازندگان کرونا در نظم نوین جهانی چه کشورهایی خواهند بود، <https://fa.shafaqna.com/>, 1399/4/3

تقدیم ۱۶۴ شهید مدافع سلامت در کشور تا کنون، <https://behdasht.gov.ir>, 1/6/1399 .

جان پور، محسن؛ صالح آبادی، ریحانه، بهرامی جاف، ساجد (۱۳۹۹). تأثیرات ژئوپلیتیکی شیوع کرونا، نشریه پژوهش‌های راهبردی سیاست، شماره ۳۳، صفحه ۲۹۵ - ۳۲۶.

جعفری، رضا؛ کوهستانی، امیر؛ نژاد زارع، شبنم (۱۳۹۹). تأثیر کرونا بر اقتصاد ایران و جهان، اولین کنفرانس بین‌المللی مهندسی صنایع، اقتصاد و مدیریت، صفحه ۱ - ۱۷.

چیت‌ساز، محمد جواد (۱۳۹۹). کرونا و دین‌داری، چالش‌ها و تحلیل‌ها، فصلنامه علمی تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی، شماره دوم، ص ۱۵۱ - ۱۶۲.

در انتظار نظم نوین پسا کرونایی، www.irna.ir, 1399/5/21 .

رضایی نسب، بهزاد؛ صیدر رضایی، سعید رضا (۱۳۹۹). آشنایی با ویروس کرونا و پیامدهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی آن؛ فصلنامه علمی دانش انتظامی لرستان، صفحه ۱۴۸ - ۱۷۸.

سجادی، حمید (۱۳۹۹). ارزیابی راهبردهای نظام مدیریت سیاسی بحران در ایران در مواجهه با تهدیدات همه‌گیری کووید ۱۹، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال پانزدهم، شماره چهارم، ص ۱۹۰ - ۲۱۵.

شریفیان ثانی، مریم (۱۳۸۱)، سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۱، شماره دو، صفحه ۵ - ۱۸.

شهریاری، حیدر (۱۳۹۹). رفتار سیاسی اجتماعی ویروس کرونای جدید (با نگاهی به شرایط سیاسی - اجتماعی ایران)، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال پانزدهم، شماره دوم، ص ۱۴۸ - ۱۸۲.

عبدلی، فرزانه؛ علوی، فاطمه سادات (۱۳۹۹). کرونا و تمدن بشری، نشریه pure life. شماره ۲۲، صفحه ۱۰۵ - ۱۲۷.

فاضلی، نعمت الله (۱۳۹۹). بحران کرونا و بازاندیشی فرهنگی در ایران، فصلنامه مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی، ص ۲۷ - ۵۳.

فلاح حسین آبادی، فریبا؛ سربازیان، رقیه (۱۳۹۵). تبیین مفهوم سرمایه اجتماعی و کارکردهای آن، مجموعه آثار و مقالات برگزیده دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، صفحه ۷۹۱ - ۸۰۱.

فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی، مجموعه مقالات سرمایه اجتماعی، تهران انتشارات شیرازه.

ملک خویان، آرمان و همکاران (۱۳۹۹). اقدامات دولت ها و ملت برای مقابله با کرونا، اولین همایش ملی تولید دانش سلامتی در مواجهه با کرونا و حکمرانی در جهان پسا کرونا، ص ۱ - ۸.

متی، حسین (۱۳۹۹). بررسی اثر ویروس کرونا - کووید ۱۹ بر اقتصاد جهانی، فصلنامه علمی - تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی، شماره دوم، ص ۱۶۴ - ۱۸۰.

موسوی شقایب، مسعود؛ گودرزی، سهیل؛ خدا خواه آذر، سمیه (۱۳۹۹). کرونا به مثابه رخداد در روابط بین الملل: نقص در کارویژه دولت - ملت در مواجهه با رخدادهای نو ظهور، نشریه پژوهش های راهبردی سیاست، شماره ۳۳، صفحه ۳۹ - ۶۲.

میرخلیلی، سید علی اصغر؛ جغتایی سبزواری، رحمت الله؛ الماسی، علی (۱۳۹۸). مدیریت معنا در بحران کرونا (تحلیل گفتمان انقلاب اسلامی و لیبرال دموکراسی)، نشریه مطالعات قدرت نرم، دوره نهم، شماره ۲۱، صفحه ۶۱ - ۹۰.

نظم نوین جهانی در دنیای پسا کرونا، 1399/2/2, www.mehrnews.com.

ویروس کرونا؛ لشکر پیاده نظام نظم نوین جهانی 1399/6/17, www.irna.ir.

<https://www.worldometers>, 8/April/2021

www.imna.ir, 19/1/1400

www.rt.com, 6/january/2021

<https://www.mehrnews.com>, 13/3/1399

<https://www.worldometers>, 8/April/2021

<https://www.cnbc.com>, 26/Novamder/2020

<https://www.irna.ir>, 25/11/1399

www.fars.ir, 20/1/1400

<https://www.usatoday.com>, 8/Novamder,2020

<https://coronomy.ir>, 19/6/1399

<https://www.farsnews.ir>, 18/6/1399

<https://www.magiran.com> -۳۴24/1/1399

<https://www.theguardian.com>, 3/April/2020

بررسی مقایسه‌ای مواجهه دولت‌ها با اپیدمی کرونا ... (جلیل دارا و فردین کریمی) ۱۴۳

<https://www.washingtonpost.com>, 22/December/2020

<https://edition.cnn.com>, 12/February/2021

www.farsnews.ir , 14/12/1399

<https://www.tasnimnews.com>, 21/12/1399